

Grzegorz Kucza

Obraz Kościoła w Kazaniach ks. Piotra Semenienki

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 39/1, 82-92

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. GRZEGORZ KUCZA
Uniwersytet Śląski w Katowicach

OBRAZ KOŚCIOŁA W KAZANIACH KS. PIOTRA SEMENENKI

Ks. Piotr Semenenko należy do najwybitniejszych dogmatyków polskich XIX wieku. Jako teolog i duszpasterz był cenionym spowiednikiem i przewodnikiem w życiu wewnętrznym. Głosił wiele kazań i rekolekcji. Cieszył się wielkim zaufaniem papieży Piusa IX i Leona XIII. Urodził się w 1814 r. Jego ojciec był prawosławnym szlachcicem, matka zaś protestantką. Z powodu braku Cerkwi prawosławnej ochrzczony został w Kościele katolickim w Dolistowie Starym. Wykształcenie elementarne i średnie zdobył w szkole Misjonarzy w Tykocinie. Tam też w tajemnicy przed rodziną przyjął pierwszą Komunię świętą. Studia uniwersyteckie rozpoczął w Wilnie, lecz przerwał je wraz z wybuchem powstania listopadowego. Po klęsce powstania listopadowego wyemigrował do Francji. Prowadzi tam działalność polityczną w polskim Towarzystwie Demokratycznym i stopniowo odchodził od religii. Za zbyt radykalne artykuły w prasie popadał w konflikt z policją. Ścigany i bez środków do życia trafił do Bogdana Jańskiego. Pod jego wpływem przeżył swoje nawrócenie. Następnie wstąpił w szeregi założonego przez Adama Mickiewicza Stowarzyszenia Braci Zjednoczonych. Kiedy zaś Bogdan Jański zaczął organizować zgromadzenie zakonne, nazwane później zmartwychwstańcami, Semenenko został jednym z jego pierwszych członków. Niebawem też wraz z Hieronimem Kajsiewiczem należał do współorganizatorów tego zgromadzenia. W 1840 r. został pierwszym jego przełożonym generalnym. Teologię studiuje w Paryżu i w Rzymie. W 1841 r. przyjął święcenia kapłańskie, a w rok później złożył śluby zakonne. W 1850 r. na polecenie kapituły zakonnej ks. Piotr Semenenko ułożył nową regułę zakonną. Przebywając w Rzymie, pełnił obowiązki głównego doradcy ówczesnego przełożonego generalnego zgromadzenia zakonnego ks. Hieronima Kajsiewicza. W 1857 r. został konsultorem Kongregacji Indeksu, a w 1859 r. członkiem Akademii Religii Katolickiej. Ks. Piotr Semenenko należał również do grona konsultorów Kongregacji św. Oficjum. W 1873 r. ponownie został wybrany na generała zgromadzenia i piastował ten urząd aż do śmierci. Umarł w 1886 r. w Paryżu. Na jego formację naukową wpłynęły: lektura pism św. Tomasza z Akwinu, filozofia Kanta i Hegla, a także pisma braci De Lamennais, wykłady G. Perrone oraz kontakty z Montalembertem i Lacordairem. Ks. Piotr Semenenko stworzył również własny system filozoficzny, określane często teologizmem¹.

¹ Zob. *Semenenko Piotr*, [w:] *Słownik teologów katolickich*, t. 4, red. ks. H. E. Wyczawskiego,

W ramach artykułu pragniemy zająć się eklezjologią ks. Piotra Semeneni, która między innymi została zaprezentowana w jego kazaniach, zebranych w kilku tomach i wydanych we Lwowie (1913 r.) oraz w Krakowie (1923 r.). Artykuł ten, ze względu na brany pod uwagę mały wycinek twórczości ks. Piotra Semeneni, nie pretenduje do całościowego ujęcia jego eklezjologii, choć niewątpliwie daje pewien jej obraz. Analizując treść poszczególnych kazań, możemy zobaczyć, w jaki sposób przedstawiano naukę o Kościele szerokim rzeszom wiernych. Analizując treści eklezjologiczne kazań, jesteśmy świadomi, że język przepowiadania bywa często językiem świata, językiem danej epoki, w której człowiek żyje. W ciągu dziejów zmieniają się horyzonty myślowe i przekształceniom podlegają różne pojęcia, tak było również w eklezjologii. Obraz Kościoła przedstawiony w *Kazaniach* ks. Semeneni można by ująć w trzech podstawowych tematach, które będą przedmiotem naszej refleksji. Są to: określenie Kościoła, władza w Kościele i przymioty Kościoła.

1. Określenie Kościoła

U podstaw wszelkich twierdzeń o Kościele leży pytanie o jego istotę. Czy można zdefiniować Kościół? W okresie życia ks. Piotra Semeneni powszechnie używana jest definicja Kościoła Roberta Bellarmina (1542–1621), która określa Kościół jako zgromadzenie ludzi zebranych przez wyznanie tej samej wiary chrześcijańskiej, przyjmujących te same sakramenty oraz będących pod zwierzchnictwem prawowitych pasterzy, a głównie jedyne go wikariusza Chrystusa na ziemi, papieża. Kościół jest również rozumiany jako miejsce zbawienia, które przygotował dla wszystkich ludzi sam Jezus Chrystus. Bellarmin buduje swą eklezjologię przede wszystkim w trosce o umocnienie kontrowersyjnych punktów spornych, co prowadzi nieuchronnie do jednostronnego akcentowania widzialnej strony Kościoła i władzy papieża, ze szkodą dla jego aspektu wewnętrznego i wspólnoty w wierze². Dla ks. Semeneni Kościół jest najpierw samym Chrystusem, Jego Duchem, który w nas żyje, naszym światłem i jedynym zbawieniem³. Następnie określa on Kościół jako Ciało Chrystusa. Jezus Chrystus w Kościele łączy człowieka z Bogiem i daje mu siebie jako prawdę i siebie jako dobro, przywraca mu utracony w raju ideał prawdy i szczęścia oraz we wszystkich wypełnia wszystko⁴. Kościół jest obrazem nieba na ziemi⁵. Kościół odgrywa szczególną rolę w osiągnięciu przez nas zbawienia, gdyż Chrystus właśnie przez Kościół jedna nas z Bogiem, przynosi prawdę i daje życie. Bóg udziela się człowiekowi przez Chrystusa, a Chrystus

Warszawa 1983, s. 38–45.

² P. T i h o n, *Kościół*, [w:] *Historia dogmatów*, t. III, *Znaki zbawienia*, red. B. Sesboue, tłum. P. Rak, Kraków 2001, s. 409.

³ Por. P. S e m e n e n k o, *O Kościele*, [w:] *Kazania*, t. 3, Kraków 1923, s. 20.

⁴ Por. tamże, s. 24.

⁵ Por. P. S e m e n e n k o, *Poza Kościołem nie ma zbawienia*, [w:] *Kazania*, t. 3, Kraków 1923, s. 43.

żyje w Kościele. Również cała nasza relacja do Boga dokonuje się w Kościele⁶. Zatem tylko w Kościele człowiek może osiągnąć zbawienie. Kościół jest dziełem naprawy, wzniesionym przez Boga, by uratować od zatracenia, które człowiek sam sobie zgotował. Kościół, dając człowiekowi przedmiot wiary i czynności, jest tą gwiazdą jedyną, która go prowadzi do zbawienia⁷. Ks. Semenenko stwierdza następnie, że Kościół jest towarzystwem, społecznością ustanowioną przez Chrystusa. Duszą towarzystwa jest myśl, są zasady, jest duch, który to towarzystwo ożywia, prowadzi je i jest wspólny wszystkim jego członkom. Ciałem jego są członkowie i ich zewnętrzne wspólne działanie. Węzłem łączącym duszę z ciałem jest władza, przez nią to duch towarzystwa działa na ciało towarzystwa⁸. W odniesieniu do podanej definicji Kościoła, określa on również całą jego strukturę. Według niego, duszą Kościoła są wszyscy sprawiedliwi. Ciałem Kościoła są wszyscy ochrzczeni i wyznający prawdziwą wiarę w Chrystusa. Do duszy Kościoła mogą należeć nieochrzczeni wtedy, kiedy pragną chrztu, lecz dostąpić go nie mogą, lub też o jego potrzebie nie wiedzą, a czynią to, co im Bóg w sumieniu każe. Do duszy Kościoła należą także ci, którzy nie wyznają całej prawdziwej wiary chrystusowej, bo żyją wśród sekt, ale jej nie wyznają całej, bez własnej winy, i nigdy nie mieli żadnych wątpliwość o nieprawdziwości swoich wierzeń, stąd w sumieniu odczuwają pokój, myślą szczerze, że ich wspólnota jest prawdziwym Kościołem⁹. Niewątpliwie znajdujemy już w tych określeniach pewne elementy eklezjologii Soboru Watykańskiego II, mówiącej o przynależności i przyporządkowaniu do Kościoła Chrystusowego. Znamienne jest również porównanie Kościoła do człowieka, złożonego z ciała i duszy. Semenenko stwierdza, że zgodnie z zamierzeniem Chrystusa, Kościół na ziemi składa się ze złych i dobrych. Jest on widoczny, jest światłem dla wszystkich. Kościół składa się z ciała i duszy. Do ciała należą wszyscy sprawiedliwi i grzesznicy. Do duszy zaś sami sprawiedliwi. Dusza Kościoła jest jego częścią żywną, jest wszystkim w oczach Bożych. Ciało często choruje i niszczy, lecz dusza jego jest zawsze zdrowa i piękna¹⁰. Ponieważ Kościół ustanowiony został dla zbawienia człowieka, dlatego też jego podstawowym zadaniem jest jednoczenie człowieka z Bogiem. Ks. Piotr Semenenko naucza, że Kościół ustanowiony przez Chrystusa, jest łańcuchem wiążącym człowieka z Chrystusem. Ponadto podkreśla on, że ostatnim ogniwem łączącym Kościół z Chrystusem i trzymającym cały „łańcuch” jest papież. Cały Kościół o niego się opiera, a papież dopiero łączy Kościół z Chrystusem, a Chrystus człowieka z Bogiem¹¹. W niektórych kazaniach zostają podane także warunki, kiedy człowiek może znaleźć się poza Kościołem, a wtedy też jest zagrożone jego zbawienie. Według Semenenko poza Kościołem są ci, którzy wiedzą o Kościele i Bogu, a mimo to go odrzucają¹². Ponadto człowiek

⁶ Por. tenże, *O Chrystusie w Kościele*, [w:] *Kazania*, t. 3..., s. 73.

⁷ Por. tenże, *Skład Kościoła*, [w:] *Kazania*, t. 3..., s. 53.

⁸ Zob. tamże, s. 56.

⁹ Por. tamże, s. 59.

¹⁰ Por. P. Semenenko, *O Chrystusie w Kościele...*, s. 76.

¹¹ Zob. tenże, *O Papieżu*, [w:] *Kazania*, t. 4, Kraków 1923, s. 205.

¹² Por. tenże, *Poza Kościołem nie ma zbawienia...*, s. 44.

ustawia siebie poza Kościołem, kiedy nie przyjmuje od Kościoła nauki w sprawach wiary i moralności¹³. Ks. Semenenko wyróżnia także trzy stany Kościoła Chrystusowego. Jego zdaniem, dopóki się nie zamknie ten czas, a wieczność królowania swego nie zacznie, póty Kościół Boży w potrójnym znajdować się będzie stanie, na trzy wielkie podzielony będzie części: tu na ziemi wojujący, cierpiący w ognjach czyścicowych, królujący w niebie. Jest to jedno Ciało Chrystusowe, prawem czasu w trzech odwiecznych postawione stanach¹⁴.

Podsumowując, możemy powiedzieć, że według ks. Piotra Semeneki Kościół jest społecznością wierzących żyjących na ziemi, oczyszczających się i cieszących się chwałą niebieską. Ustanowiony został przez Chrystusa, a jego celem jest zbawienie człowieka. W Kościele jest miejsce dla wszystkich, zarówno sprawiedliwych jak i grzesznych. Jednakże człowiek sam może pozbawić się miejsca w Kościele, a tym samym uniemożliwić sobie osiągnięcie zbawienia, gdy świadomie i dobrowolnie porzuci naukę Kościoła. Ks. Semenenko zwraca również uwagę na szczególną rolę papieża. Papież łączy Kościół z Chrystusem, a Chrystus człowieka z Bogiem.

2. Problem „władzy” w Kościele

W pierwszych wiekach Kościoła eklezjologia była związana z życiem i świadomością chrześcijan. W jej centrum znajdowała się wspólnota, którą rozumiano jako więź jedności między biskupami a wiernymi. Od XII w. zaczęto wypracowywać eklezjologię władzy, przywilejów i praw Kościoła. W okresie reformacji rozwijała się eklezjologia apologetyczna, której podstawowym celem było wykazanie, że chrześcijaństwo rzymskokatolickie jest obecnością i kontynuacją założonego przez Chrystusa Kościoła. W okresie przed Soborem Watykańskim I Kościół pojmowany był przede wszystkim w kategoriach jurydycznych, jako nadprzyrodzona społeczność o strukturze hierarchicznej, założona przez Jezusa Chrystusa. Konstytucja *Pastor Aeternus*¹⁵ Soboru Watykańskiego I definiuje pierwszeństwo jurysdykcji papieża i jego nieomylność. Niewątpliwie Sobór Watykański I stał się przyczyną rozkwitu eklezjologii apologetycznej.

Ks. Piotr Semenenko reprezentował tradycyjną naukę Kościoła. Dla lepszego przedstawienia struktury hierarchicznej i władzy w Kościele oraz związku wiernych z hierarchią posługuje się on porównaniem „ciało – dusza”. Semenenko stwierdza, że dusza Kościoła i jego ciało żyją życiem wspólnym. Temu wspólnemu życiu przewodniczy władza. Ona je łączy, zachowuje i rozwija. Dusza działa na ciało i ciało działa na duszę. Dusza działa na ciało, rządzi nim i pilnuje je, aby w całym ciele jeden i ten sam duch panował. Dla wypełnienia swego zadania dusza potrze-

¹³ Por. tamże, s. 45.

¹⁴ P. S e m e n e n k o, *O nowym przez wiarę życiu*, [w:] *Kazania*, t. 2, Lwów 1913, s. 200.

¹⁵ Zob. *Breviarum fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, opr. S. Głowa, I. Bieda, Poznań 1988, s. 78–87.

buje władzy, przez którą duch Kościoła, którym jest Duch Chrystusa, przemawia i rządzi¹⁶. Semenenko wskazuje na znaczenie władzy w Kościele. Podkreśla on szczególną rolę papieża jako następcy św. Piotra. Jak Bóg jest jedyny na niebie, z którym nic równać się nie może, tak na ziemi papieństwo jest jedyne, z którym nic także równać się nie może. Jak niebo ostać się nie może bez Boga, tak i ziemia, ród ludzki w swoim powołaniu i przeznaczeniu bez papieża¹⁷. Chrystus modlił się za Piotra, aby nie ustała jego wiara i aby utwierdzał braci swoich. Znaczy to, że sam mocny w wierze będzie wszystkich wiary uczył i wszystkich w wierze utwierdzi. Będzie posiadał prawdę nieomylną, przekazaną mu przez Chrystusa. Piotr będzie posiadał klucze królestwa niebieskiego, a jego zadaniem będzie prowadzić Kościół do osiągnięcia chwały. Piotr ma być też centrum jedności, wokół którego skupić się mają wszyscy wyznawcy. Ma on być w Kościele fundamentem wiary, nadziei i miłości¹⁸. Tak więc Semenenko, mówiąc o wyjątkowej roli papieża w Kościele, umieszcza równocześnie jego działanie w relacji do Chrystusa i Jego działalności we wspólnocie wierzących. Czytając niektóre kazania Semenienki, można odnieść wrażenie swoistego ubóstwienia papieństwa. Jego zdaniem, św. Piotr, a następnie każdy papież jest aż do skończenia świata na zewnątrz dla nas tym, czym jest Chrystus wewnątrz¹⁹. Kościołowi i papieżowi w Kościele dana jest możliwość sądzenia wiernych. Celem, dla którego Kościołowi i papieżowi dane jest sądownictwo, jest zbawienie wiernych, każdego w jego duszy i w jego osobie. Jest nim następnie to, co zbawienie sprawia, tj. środki dojścia do niego i ono samo wzięte zewnętrznie²⁰. Nie dziwi zatem fakt, że w okresie pontyfikatu Piusa IX szerzy się prawdziwe nabożeństwo do osoby papieża. Według ks. Semenienki, Kościół jest budynkiem i mieszkaniem życia, ale Piotr jest tego budynku fundamentem. Życie wewnętrzne Kościoła ma swoje źródło w Chrystusie, natomiast budowanie zewnętrzne Kościoła ma w Piotrze swoje oparcie i podstawę²¹. Wyjątkowa rola papieża wynika również z faktu udzielenia przez Chrystusa św. Piotrowi i każdemu jego następcy władzy absolutnej, a wraz z nią przywileju nieomylności. Ks. Piotr Semenenko wyjaśnia, dlaczego i kiedy możemy mówić o nieomylności papieskiej. Papież jest nieomylny, kiedy tłumaczy prawdę Bożą i podaje przedmiot wiary, nadziei i miłości; kiedy naucza o tajemnicach wiary, o środkach zbawienia, o przykazaniach Bożych²². Nieomylność papieża opiera się na tym, że gdy idzie o zatwierdzenie prawdy Bożej i o utwierdzenie braci w prawdziwej wierze, Duch Święty swoją mocą i drogami sobie wiadomymi sprawia, że w umyśle papieża wewnętrzne połączenie rozumu z prawdą w inny sposób, niż w innych ludziach, to jest nie tylko w sposób nieomylny, bo Duch Święty, jeśli kto za Nim idzie, nikogo nigdy nie myli i każdego wiernego nieomylnie prowadzi, ale działa jeszcze w sposób

¹⁶ Por. P. Semenenko, *Skład Kościoła...*, s. 61.

¹⁷ P. Semenenko, *O Papieżu...*, s. 167.

¹⁸ Por. tamże, s. 174–175.

¹⁹ Por. P. Semenenko, *O Papieżu...*, s. 211.

²⁰ Zob. tenże, *O Papieżu jako podwalinie nadziei*, [w:] *Kazania*, t. 4..., s. 307, 308.

²¹ Zob. tenże, *O Papieżu...*, s. 215.

²² Por. tenże, *O Papieżu jako podwalinie wiary*, [w:] *Kazania*, t. 4..., s. 256.

zawsze skuteczniejszy i nigdy niechybny. Sama nieomylna siła Ducha Świętego, a w działaniu zawsze skutecznym i nigdy niechybnym, jest racją i przyczyną nieomylności papieskiej²³. Semenenko mówi również o bezbłędności nauczania całej wspólnoty wierzących i w ten sposób wyprzedza swoją epokę. Dopiero bowiem Sobór Watykański II w konstytucji *Lumen gentium* stwierdził, że „ogół wiernych, mających namaszczenie od Świętego, nie może zbłądzić w wierze i tę szczególną swoją właściwość ujawnia przez nadprzyrodzony zmysł wiary całego ludu, gdy poczynając od biskupów aż po ostatniego z wiernych świeckich, ujawnia on swoją powszechną zgodność w sprawach wiary i obyczajów”²⁴. Według Semeneki, Kościół, w którym żyje Chrystus, daje prawdziwe rozumienie Pisma Świętego. Chrystus sam to czyni przez jego pośrednictwo. Nauka Kościoła jest nauką Chrystusa, głos Kościoła jest Jego głosem. Nieomylność jest konieczną własnością Kościoła, gdyż bez niej Chrystus nie byłby Chrystusem, Bóg sam nie byłby Bogiem. Człowiek ma nie tylko prawdę w Kościele, ale ma ją nieomylną, prawdę zatwierdzoną przez Boga i tak pewną, jak sam Bóg²⁵. Bóg jest pełnią istnienia i pełnią prawdy. Chrystus przyniósł człowiekowi całe słowo Boże. Posłannictwo Jezusa jest w każdym swym wymiarze nieomylnie. Kościół odziedziczył posłannictwo Chrystusa. Chrystus zaś ustanowił Kościół niejako na swoim miejscu. Jeśli więc Chrystus jest nieomylny, jest nim również i Kościół. To, co Chrystus ma z natury, Kościół ma przez uczestnictwo²⁶. Argumentem za nieomylnością Kościoła jest również to, że objawienie, które przyniósł Chrystus, Kościół przekazuje w całości wszystkim pokoleniom, aby każdy ochrzczony słyszał nieskażoną naukę i wiedział z całkowitą pewnością, w co ma wierzyć i jak ma żyć. Głos Kościoła jest więc głosem Chrystusa. Kościół nie tylko przekazuje objawienie Chrystusa jedno i to samo, zawsze i wszędzie, ale jeszcze podaje je w tym samym znaczeniu i rozumieniu, tak jak chciał Chrystus. Źródłem nieomylności w Kościele jest Duch Święty, który mieszka w Kościele i towarzyszy Apostołom i ich następcom²⁷. Ponadto Kościół jest nieomylny, ponieważ wypełnia posłannictwo, które jest tożsame z posłannictwem otrzymanym przez Chrystusa od Ojca. A zatem Kościół postanowiony przez Boga i założony przez Chrystusa jest nieomylny. Jako ustanowiony przez Boga dla człowieka, ma dawać mu przedmiot wiary, przekazywać w co i jak ma wierzyć oraz co ma czynić. Stąd też człowiek nie może otrzymać wiary prawdziwej bez nieomylności Kościoła²⁸. Człowiek otrzymuje prawdę w Kościele całą i jedyną, prawdę nie swoją, lecz Bożą i to z wszelką pewnością i nieomylnością. Prawda ta wprowadzona w życie staje się dobrem. Skutkiem prawdy i dobra w Kościele są święci²⁹. Kościół jest nieomylny, ponieważ prawda Boża przechowuje się w nim nienaru-

²³ Tamże, s. 263.

²⁴ *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”* nr 12, [w:] *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, wyd. III, Poznań 1986.

²⁵ P. S e m e n e n k o, *O Chrystusie w Kościele...*, s. 74.

²⁶ Por. tenże, *O nieomylności Kościoła*, [w:] *Kazania*, t. 3..., s. 33.

²⁷ Por. tamże, s. 36.

²⁸ Por. tamże, s. 38.

²⁹ Por. P. S e m e n e n k o, *O Chrystusie w Kościele...*, s. 75.

szona. Wiara ludzka ma w Kościele przedmiot wiary czysty i zarazem pewny, najpewniejszy punkt oparcia³⁰.

Ponadto ks. Piotr Semenenko mówi również o władzy wszystkich biskupów w Kościele. Według niego, episkopat jest osobą moralną, jest to zebranie wszystkich prawowitych biskupów, stanowiące jedną moralną osobę, która posiada władzę obok papieża, jakby na drugim miejscu. Biskupi posiadają władzę wprost i bezpośrednio od Boga co do istoty, ale jeśli chodzi o jej sprawowanie, to posiadają władzę pośrednio od Boga, a bezpośrednio od papieża. Stąd biskupi są zależni w sprawowaniu swej władzy od papieża³¹. Biskupi na soborach tylko dlatego są nieomylni, ponieważ sam sobór zatwierdza zawsze papież³².

Podsumowując, powiemy, że dla ks. Semeneki hierarchia w Kościele pełni przede wszystkim misję nauczania oraz rządzenia. Jedyną i pełną władzą w Kościele cieszy się tylko papież jako następca św. Piotra. Biskupi jako następcy Apostołów wykonują swą władzę w Kościele w łączności z papieżem. Istotnym zaś przymiotem Kościoła jest nieomyślność, będąca darem Chrystusa. Ten dar realizuje się w Kościele mocą Ducha Świętego.

3. Przymioty Kościoła

Od Soboru Konstantynopolińskiego (381 r.) chrześcijaństwo wyznaję wiare w „jedyn, święty, powszechny i apostołski Kościół”. W okresie pojawienia się schizm powstał problem naukowego wykazania wiarygodności Kościoła katolickiego. Chodziło o potwierdzenie, że Kościół rzymskokatolicki jest wierny intencjom i dziełu Jezusa Chrystusa, założyciela Kościoła. Istnieją trzy formy takiej eklezjologii, ujmowane zazwyczaj jako trzy drogi. „Via historica” poprzez studium starożytnych dokumentów starała się wykazać, że Kościół rzymskokatolicki jest Kościołem chrześcijańskim od zawsze i występuje w historii jako społeczność jedna, widzialna, trwała i hierarchicznie zorganizowana. Druga droga – „via notarum” – polegała na wykazaniu, że Jezus Chrystus nadał Kościołowi cztery charakterystyczne cechy: jedność, świętość, katolickość i apostołskość. Wszystkie one są obecne w Kościele rzymskokatolickim. Trzecia droga, nazywana „via empirica”, postrzegała Kościół jako cud moralny, który jest znakiem potwierdzającym jego transcendencję³³. W traktatach eklezjologicznych „via notarum” była najczęściej wykorzystywana dla potwierdzenia wiarygodności Kościoła katolickiego. Również ks. Piotr Semenenko w swoich kazaniach mówi o przymiotach danych Kościołowi przez samego Chrystusa. Są to: jedność i jedyność, świętość, powszechność oraz apostołskość. Według niego, przez chrzest człowiek staje się członkiem Chrystusowym, bo Kościół jest Ciałem Chrystusa i staje się synem

³⁰ Por. tenże, *O Papieżu jako podwalinie wiary...*, s. 254.

³¹ Por. tenże, *O stosunku Episkopatu do Papieża*, [w:] *Kazania*, t. 4..., s. 342, 343.

³² Por. tamże, s. 331.

³³ Por. S. P i e - N i n o t, *Wprowadzenie do eklezjologii*, tłum. T. Kukułka, Kraków 2002, s. 13.

Bożym, bo Chrystus, prawdziwy Syn Boży, mieszka w każdym ze swych członków. Stąd też Kościół Chrystusowy z natury swojej jako towarzystwo, jako osoba moralna, musi być i jest jeden, w swojej duszy musi być i jest święty, w swoim ciele powszechny, a w swoim zarządzaniu apostołski. Duszę jego stanowią ci wszyscy, którzy żyją Duchem Bożym, a Duch Boży jest jeden. Dlatego i ciało jedno być musi. Wiąże się ono jednym wyznaniem wiary, społecznością członków, jednością ich między sobą. A zatem, mówiąc o jedności Kościoła, trzeba wskazać na jedność wiary i jedność miłości we wspólnocie wierzących. Ponadto Kościół jest jeden co do liczby, jak jeden jest Bóg, jeden Chrystus i jedna wiara. Jest on jeden co do swego życia, które składa się z wiary i miłości. W tej zaś swojej jedności Kościół jest również święty co do duszy³⁴. Ks. Piotr Semeneko definiuje świętość Kościoła w odniesieniu do przymiotu nieomyślności. Jego zdaniem, świętość Kościoła staje się świadkiem i rękojmią nieomyślności Kościoła. Mając na uwadze to, dla kogo Kościół jest ustanowiony, na naturę wiary, którą bez nieomyślności mieć nie może, i na jej konieczność przez Boga nałożoną, stwierdza on, że Bóg powinien swój Kościół ustanowić nieomyślnym i takim go też uczynił³⁵. Z kolei świętość Kościoła wiąże się w pewnym stopniu z jego działalnością. Zdaniem Semeneki, działalność Kościoła jest dowodem jego nieomyślności. Jest to bowiem postępowanie Boga samego, który nigdy nie dowodzi tego, co mówi, lecz tylko twierdzi lub przeczy, bo jest nieomyślny, bo jest samą prawdą³⁶. Świętość duszy Kościoła sprawia Duch Chrystusa, który żyje w Kościele. Kościół, co do ciała swego, jest powszechny. Powszechność Kościoła wypływa z faktu, że Chrystus przyszedł do wszystkich ludzi, umarł za wszystkich. Kościół zaś dalej prowadzi posłannictwo Chrystusa, jest Jego przedłużeniem. Powszechność Kościoła powinna polegać na tym, aby wszędzie był ten sam, aby był jeden w swej wierze i miłości. Chodzi więc o jedną wiarę, jedną naukę, jedno serce, jedną duszę oraz o tę samą formę rządu³⁷. Ponadto Kościół jest apostołski. Apostolstwo pasterzy Kościoła jest publiczne i nieprzerwane. Oni przemawiają w imieniu Chrystusa. Kościół jest apostołski w urzędzie zachowywania jedności wiary i jedności miłości. Apostolstwo sprawia jedność i tożsamość Kościoła w historii³⁸. Niewątpliwie należy przyjąć, że dla ks. Piotra Semeneki wszystkie przymioty Kościoła są z sobą ściśle zjednoczone i odnoszą się do całej jego struktury.

Podsumowanie

W obliczu racjonalizmu, który redukuje religię do deizmu, oraz w kontekście, w którym teologia protestancka otwiera się na bardziej liberalne tezy, katolickie

³⁴ Por. P. Semeneko, *Skład Kościoła...*, s. 64, 65.

³⁵ Por. tenże, *O nieomyślności Kościoła...*, s. 40.

³⁶ Zob. tamże, s. 41.

³⁷ Por. P. Semeneko, *Skład Kościoła...*, s. 65, 66.

³⁸ Por. tamże, s. 67.

nauczanie teologii staje się przede wszystkim apologetyczne. Również eklezjologia tego okresu ma charakter apologetyczny. Uzasadnia się prawdziwość Kościoła katolickiego na podstawie trzech dróg: „via historica”, „via notarum” i „via empirica”. W traktatach eklezjologicznych tego okresu szczególną rolę odgrywa „via notarum”. Podkreśla ona, że Kościół katolicki jest prawdziwym Kościołem Chrystusa, gdyż posiada nadane przez Niego cztery charakterystyczne cechy: jedność, świętość, katolickość i apostołskość. W XVI i XVII w. uważano, że cechy te wynikają bezpośrednio z Pisma Świętego. Z kolei w XVIII i XIX w. wskazywano, że cechy te same narzucają się społeczności Kościoła. Stopniowo też cała eklezjologia przekształca się w traktat poświęcony przede wszystkim hierarchii. Niewątpliwie aż do XX w. Kościół przyjmował postawę zdecydowanie „obronną”, był w defensywie. Eklezjologia zredukowana została do pokazania Kościoła jako widzialnej społeczności hierarchicznie ukształtowanej, posiadającej najwyższy autorytet w osobie papieża. Chodzi również o wykazanie, że Kościół powinien dysponować nieomylnym magisterium. Stopniowo rozwija się jednak tendencja do odnowy eklezjologii w duchu ojców Kościoła. Przedmiotem eklezjologii staje się Kościół widziany nie tylko jako widzialna i hierarchiczna społeczność, ale również jako wspólnota, w której działa Duch Święty. Na szczególną uwagę zasługuje eklezjologia J. A. Möhlera (1796–1838) i J. H. Newmana (1801–1890). Newman swoją wizję Kościoła buduje na tradycji patrystycznej. Möhler sięgając do ojców Kościoła stwierdza, że istotną zasadą Kościoła nie jest jego struktura hierarchiczna, ale przede wszystkim działający w nim Duch Święty, dusza Kościoła, z którego wypływa wszelkie życie. Duch Święty stanowi o jedności Kościoła jako żywego organizmu oraz jest nieustanną zasadą jego tożsamości. Kościół jest wspólnotą, która buduje się w wierze i miłości, a której wyrazem widzialnym, mającym zapewnić dobre funkcjonowanie całości, są instytucje³⁹. Prawdopodobnie Semenenko zetknął się z poglądami Möhlera i Newmana, co stało się widoczne w jego nauce o nieomylności całego Kościoła. W okresie przed Soborem Watykańskim I Kościół pojmowany jest w kategoriach jurydycznych, jako nadprzyrodzona społeczność o strukturze hierarchicznej, ustanowiona przez Chrystusa. Z szerokiej problematyki eklezjologicznej zaplanowanej na obrady Soboru Watykańskiego I zdołano jedynie w konstytucji *Pastor Aeternus* zdefiniować naukę Kościoła na temat prymatu i nieomylności papieża. Sobór Watykański I przedstawił naukę o ustanowieniu, ciągłości i naturze prymatu apostołskiego, na którym opiera się siła i moc całego Kościoła⁴⁰. Kolejny raz ograniczono się prawie wyłącznie do strony instytucjonalnej Kościoła, pomijając jego pierwiastek duchowy. Według nauczania soborowego, Chrystus bezpośrednio, wprost i na zawsze udzielił Piotrowi i jego następcom jurysdykcji nad całym Kościołem. Najwyższa władza biskupa Rzymu nie stanowi utrudnienia dla zwyczajnej i bezpośredniej władzy jurysdykcyjnej biskupów w po-

³⁹ Zob. P. Tichon, *Kościół...*, s. 426.

⁴⁰ Por. *Dokumenty soborów powszechnych*, t. IV, opr. ks. A. Baron, ks. H. Pietras, Kraków 2004, s. 915.

wierzonych ich opiece Kościołach lokalnych, lecz ją umacnia. Biskup Rzymu jest najwyższym sędzią wiernych. Stąd we wszystkich sprawach podpadających pod orzeczenia kościelne można się odwołać do jego sądu. W prymacie Piotra i jego następców zawiera się także władza nauczania⁴¹. Sobór Watykański I potwierdza wyjątkową rolę Kościoła jako nauczyciela prawdy. Szczególną rolę w tym nauczaniu pełni papież. Sobór definiuje dogmat o nieomylnym nauczaniu biskupa Rzymu, stwierdzając, że gdy biskup Rzymu przemawia *ex cathedra*, to znaczy, gdy – wykonując urząd pasterza i nauczyciela wszystkich chrześcijan, na mocy swego najwyższego apostołskiego autorytetu – określa naukę dotyczącą wiary lub moralności, obowiązującą cały Kościół, dzięki opiece Bożej obiecanej mu w osobie św. Piotra, wyróżnia się nieomylnością, w jaką boski Zbawiciel zechciał wyposażyć swój Kościół dla definiowania nauki wiary lub moralności⁴².

Oceniając eklezjologię ks. Piotra Semeneni, zawartą w jego kazaniach, musimy mieć na uwadze epokę, w której on żył i działał. Niewątpliwie jego wizja Kościoła jest zgodna z duchem czasu. Jego kazania wygłaszane przy różnych okazjach odzwierciedlają w całości eklezjologię tego okresu. Ks. Piotr Semenenko, zamierzony w lekturze pism św. Tomasza z Akwinu, a od 1873 r. konsultor Kongregacji św. Oficjum, reprezentuje tradycyjną eklezjologię Kościoła katolickiego, w której szczególną rolę odgrywa hierarchia. W jego eklezjologii nie spotykamy elementów ekumenicznych. Nie podejmuje on także tematu roli świeckich w Kościele. Trudno jednak się temu dziwić, skoro dopiero druga połowa XX w. przynosi istotną zmianę w tym zakresie. Studium eklezjologii ks. Piotra Semeneni, choć zdecydowanie ograniczone w tym artykule do wybranych jego kazań tematycznych, może jednak rzucić pewne światło na drogę, jaką przeszedł Kościół w okresie od Soboru Watykańskiego I do Soboru Watykańskiego II w rozwoju dogmatu eklezjologicznego.

DAS BILD DER KIRCHE IN DEN *PREDIGTEN* VOM PRIESTER PIOTR SEMENENKI

Z u s a m m e n f a s s u n g

Piotr Semenenko gehört zu den berühmtesten polnischen Theologen des XIX. Jahrhunderts. Im Rahmen des vorliegenden Artikels wird die seinen Predigten innewohnende Kirchenlehre dargestellt, die in Lwów (1913) und in Kraków (1923) in mehreren Bänden herausgegeben wurden. Das hier dargestellte Bild der Kirche lässt sich in drei grundlegenden Bereichen zusammenfassen. Gemeint sind: die Erläuterung der Kirche, die Macht in der Kirche sowie ihre Eigenschaften. Nach Semenenko bildet die Kirche eine Gemeinschaft der Gläubigen, die auf Erden leben, sich von den Sünden befreien und

⁴¹ Por. tamże, s. 915–923.

⁴² Tamże, s. 925–927.

zugleich Gottes Gnade genießen. Die Kirche wurde von Christus gegründet mit dem Ziel, den Menschen zu erlösen. In der Kirche gibt es Platz sowohl für die Gerechten als auch für Sünder. Der Mensch ist aber imstande, sich selbst um den Platz in der Kirche zu bringen und dadurch um die Erlösung, wenn er bewusst und ungezwungen die Kirchenlehre aufgegeben hat. Semenenko weist bewusst auf die unübersehbare Rolle des Papstes hin, der die Kirche mit Christus verbindet, der den Menschen mit Gott vereint. In seinen Predigten spricht er auch über die Eigenschaften der Kirche, die ihr von Christus selbst zugewiesen wurden. Gemeint sind hier die Einigkeit, Einzigartigkeit, Heiligkeit, Apostolat und Allgemeingültigkeit.

Semenenko vertritt die traditionelle Lehre über die Kirche, in der die Hierarchie eine besondere Rolle spielt. In seinen Predigten sind keine ökumenischen Elemente zu finden sowie Probleme in Bezug auf die Gläubigen. Das mag aber nicht verwundern, weil erst die zweite Hälfte des XX. Jahrhunderts eine wesentliche Wende in diesem Bereich erfahren hat.